

VYROVNÁVÁNÍ ROZDÍLŮ V ŽIVOTNÍCH PODMÍNKÁCH MEZI ZEMĚDĚLSTVÍM A PRŮMYSLEM, MEZI MĚSTEM A VESNICÍ

Z. Krůček

KRŮČEK, Z. (Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha): *Vyrovňování rozdílů v životních podmínkách mezi zemědělstvím a průmyslem, mezi městem a vesnicí*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 18, 1982 (1) : 21-31.

Péče o pracovní a mimopracovní podmínky pracovníků v zemědělství se stala nedílnou součástí politiky dalšího zvyšování jejich životní úrovně. Procesy koncentrace a specializace zemědělské výroby, rozvoj kooperačních a integračních vztahů vytvářejí podmínky pro stále širší pronikání vědeckotechnického pokroku do zemědělství. Tím se urychluje nejen rozvoj výrobních sil, ale vytváří také základní předpoklady pro zlepšování jednotlivých faktorů pracovních a mimopracovních podmínek v zemědělství, a tím dochází k jejich sblížení a vyrovnání na úroveň průmyslu a města.

vyrovnání sociálně ekonomických rozdílů; pracovní a mimopracovní podmínky; vědeckotechnický pokrok

---

V současném období se socialistické město a socialistický venkov, zemědělství a průmysl rozvíjí na jednotném sociálně ekonomickém základě. Tato jednota však neznamená totožnost. V dlouhodobém procesu výstavby socialismu je odstraňováno dědictví kapitalistického výrobního způsobu, zaostalost zemědělství za průmyslem a města za venkovem v důsledku nestejně úrovně rozvoje výrobních sil. Mnohaletý uplynulý vývoj způsobuje, že v období socialismu jsou teprve postupně stírány sociálně ekonomické rozdíly v oblasti sociálně ekonomického postavení a způsobu života pracovníků v zemědělství a v průmyslu, obyvatel města a venkova.

V ČSSR i v ostatních socialistických státech existuje mezi městem a venkovem, zemědělstvím a průmyslem složitý systém sociálně ekonomických vztahů. Proto teoretické a metodologické rozpracování těchto problémů má pro všechny země socialistického tábora značný praktický význam. V období, kdy již ve většině socialistických států byl dokončen proces kolektivizace, socialistické zemědělské podniky jsou stabilizovány a zrychluje se proces zprůmyslnování zemědělství, je vědecké i praktické rozpracování a řešení otázek překonání stávajících sociálně ekonomických rozdílů ještě naléhavější.

Cílem příspěvku je zachytit sociálně ekonomické procesy, probíhající v současném období v československém zemědělství a na venkově na úseku pracovních a mimopracovních podmínek a charakterizovat jak se rozdíly v této oblasti překonávají zprůmyslněním zemědělství a realizací vědeckotechnického pokroku.

VYROVNÁVÁNÍ PRACOVNÍCH PODMÍNEK MEZI ZEMĚDĚLSTVÍM A PRŮMYSEM

Péče o pracovní a životní podmínky se stává nedílnou součástí politiky dalšího růstu životní úrovně. Procesy koncentrace a specializace zemědělské výroby, rozvoj kooperačních a integračních vztahů se vyznačují širokým zaváděním vědecko-technického pokroku do zemědělství. Urychlují nejen růst výrobních sil, ale vytváří také základní předpoklady pro zlepšování jednotlivých faktorů pracovních podmínek v zemědělství. Rostoucí úroveň vybavenosti zemědělských podniků, uplatňování nových technologií v rostlinné a živočišné výrobě mění nejen způsob vynakládání živé práce, počet a strukturu pracovních sil, ale je spojeno i se změnami pracovních podmínek v zemědělství.

PRACOVNÍ PROSTŘEDÍ

Dosavadní vývoj koncentrace a specializace přinesl výrazné zlepšení postavení člověka ve výrobě. Rozvoj vědy a techniky umožnil člověku lépe ovládat výrobní proces v zemědělství. Znamenal také značné ulehčení a usnadnění řady namáhavých prací. Pracovní prostředí v zemědělství se podstatně odlišuje podle základních odvětví — rostlinná výroba, živočišná výroba a služby pro zemědělství. Také působení vědy a techniky je doposud na jednotlivých úsecích zemědělské výroby odlišné.

Živočišná výroba ve velkovýrobních jednotkách se poměrně rychle přibližuje podmínkám práce průmyslové výroby. Pracovní výsledky tu ve stále větší míře ovlivňuje nejen organismus vysoce užitkových zvířat, ale i průmyslově vyrobené krmné směsi, technické vybavení staveb a organizace koncentrované a specializované výroby. V živočišné výrobě může být pracovní proces rozdělen do směn a také pracovní prostředí lze cílevědomě a racionálně řešit. V moderních velkochovech, zvláště u drůbeže a prasat, dochází cestou automatizace k podstatnému snížení styku se zvířaty. Postupně se řeší i problém klimatizovaného prostředí.

V rostlinné výrobě, třeba i vysoce mechanizované, jsou možnosti pro ovlivňování pracovního prostředí podstatně menší. Věda a technika dosud nemohla překonat závislost rostlinné výroby na přírodních podmínkách. Také rozhodující část pracovního a výrobního procesu se odehrává v přírodním a otevřeném prostředí, kde pracovníci jsou vystaveni různým klimatickým a povětrnostním vlivům. Značného pokroku však bylo dosaženo ve vývoji konstrukce kabin pro traktoristy a kombajnéry a podstatně byla zlepšena bezpečnost a ochrana zdraví při práci. Trvale a systematicky se zlepšují některé nedostatky pracovního prostředí při silážních a senážních pracích, v agrochemických podnicích a dalších výrobních službách pro zemědělství.

Pracovní prostředí v zemědělství je výrazným způsobem charakterizováno přírodními složkami (půda, voda, ovzduší) a prací s živými organismy. To je velmi často chápáno jako negativní rys práce v zemědělství. Vědeckotechnický rozvoj může ve stále větší míře nepříznivé vlivy pracovního prostředí zmírňovat a naopak rozvíjet pouze pozitivnější rysy pracovního prostředí v zemědělství. Proto se práce v zemědělství stává zvláště ve vztahu k umělému a přetechnizovanému pracovnímu

prostředí v průmyslu — ve stále větší míře přitažlivější. V posledních letech se zemědělské podniky začaly mnohem více starat o otázky pracovního prostředí. Také dnešní stav vědeckotechnického rozvoje a nových poznatků vědy a techniky je takový, že je již technicky možné postupně odstraňovat nemalou část dříve záporných rysů pracovního prostředí v zemědělství.

I pro zemědělství platí, že celkové pracovní prostředí a jeho kvalita vzniká působením celé řady faktorů, které lze systematicky a plánovitě zlepšovat. O jak závažné problémy při zlepšování pracovního prostředí v zemědělství dosud jde, vyplývá již z počtu pracovníků na jednotlivých úsecích zemědělské prvovýroby: např. více než 100 tis. pracovníků je vystaveno hlučnosti, vibracím a otřesům na mobilních a stacionárních zařízeních, zlepšování mikroklimatických a hygienických podmínek v objektech živočišné výroby se dotýká více než 225 tis. ošetřovatelů hospodářských zvířat, v otevřeném prostředí vykonává práce v rostlinné výrobě zhruba 220 tis. pracovníků, více než 50 tis. pracovníků je v dílnách, stále větší počet pracuje s agrochemikáliemi atd.

BEZPEČNOST PRÁCE A HYGIENICKÉ PODMÍNKY

Mezi závažné problémy pracovních podmínek patří i bezpečnost práce. Pracovní úrazovost v zemědělství značně převyšuje celostátní průměr, např. na smrtelné úrazovosti se zemědělství podílí téměř 22 %. Je proto žádoucí zvýraznit bezpečnost práce jako součást řídicí, organizační a kontrolní činnosti a větší pozornost věnovat výchově a propagaci bezpečných způsobů práce, zejména v zemědělské dopravě, v níž dochází k nejvyššímu podílu pracovních úrazů.

Současně bude potřebné dbát na používání ochranných pracovních prostředků, chránících zejména proti kožním onemocněním, toxickým látkám, prachu a hluku. Na výrobu ochranných pomůcek a oděvů je potřebné klást takové požadavky, aby vedle funkčních vlastností v příslušných velikostních kategoriích vyhovovaly i po estetické stránce. Je to jedna z cest zastavení růstu nemocí z povolání, k němuž dochází i v zemědělství. Ke snížení výskytu nemocí z povolání u zemědělců by také prospěla urychlená realizace specializovaného systému léčebně preventivní péče pro pracovníky v zemědělství, jehož projekt byl vypracován ve spolupráci rezortu zemědělství s rezortem zdravotnictví.

Ještě značná část objektů pro živočišnou výrobu je zastaralých, v nichž hygienická zařízení buď nejsou, nebo jsou nedostačující, nebo ošetřovatelé věkově starší nejsou zvyklí je využívat, takže často dochází k plísňovým onemocněním a přenášením infekce ze zvířat na člověka. Tato zařízení je nutné vybudovat pro každý kolektiv ošetřovatelů třeba jako přístavky, uvědomovat pracovníky k dodržování úzkostlivé čistoty a zejména k zamezení ulpívajícího zápachu na pokožce ošetřovatelek.

Postupně bude účelné také pro kolektivy rostlinné výroby zavádět vedle mobilních jídelen i pojízdné hygienické kouty, aby se mohly v průběhu směny umývat a předcházet tak infekci a kožním onemocněním.

Zemědělská práce je stále značně namáhavá, zejména pro ženy, např. při sklizni okopanin. Většina ručních prací v rostlinné výrobě se provádí také v nevhodné poloze, vyvolávající statické přetížení. Podobně ve starších objektech živočišné výroby, kde rovněž pracují převážně že-

ny, dochází k namáhavé ruční manipulaci s krmivem, hnojem a nádobami na mléko. Proto v roce 1979 bylo v rezortu zemědělství a výživy 16 % výjimek ze zákazu manipulace nadlimitními břemeny pro ženy z celostátního počtu. Tento problém však lze řešit jen postupně další mechanizací pěstování a kombajnovou sklizní hlavních zemědělských plodin a modernizací, případně technickou rekonstrukcí objektů živočišné výroby.

ČASOVÉ REŽIMY PRÁCE

V posledních letech se v zemědělství vyvíjelo značné úsilí o úpravu časových režimů práce a tak snižovat rozdíly mezi zemědělstvím a ostatním odvětvím. Předpoklady pro kvalitativní změnu, zejména v družstevním sektoru, vytvořilo přijetí zákona o zemědělském družstevnictví (1975) a na tento zákon navazující vzory organizačního, jednacního a pracovního řádu JZD (FMZVŽ, 1976).

V nových pracovních řádech JZD, které družstvo přijímalo na svých členských schůzích v průběhu roku 1977, byla stanovena délka pracovní doby na 42 1/2 hodin týdně. Na pracovištích s dvousměnným pracovním režimem, provozem, má pak délka pracovní doby činit 41 1/4 hodiny týdně. Nerovnoměrné rozvržení pracovní doby v rámci kalendářního roku (tzv. diferencovaná pracovní doba) připadá v úvahu u těch prací, u kterých pro vegetační, biologické příp. jiné vlivy vzniká rozdílná potřeba práce v průběhu roku (jde zejména o rostlinnou výrobu a o provozy na ni navazující, např. sušičky atd.), přičemž v celoročním průměru se má počet dnů týdenního volna rovnat počtu dnů týdenního volna při pětidenním pracovním týdnem při rovnoměrném rozvržení pracovní doby.

Přes toto úsilí o postupné vyrovnávání pracovní doby a pracovních režimů v zemědělství s pracovníky ostatních odvětví rozdíly v délce pracovní doby v zemědělství stále trvají, zejména pak u některých profesí. Stále je možné pozorovat značné rozdíly mezi ostatními pracovníky RV a ošetřovateli dojnic, traktoristy a kombajnéry. Na jedné straně ostatní pracovníci RV neplní roční pracovní čas vypočítaný na základě 42 1/2 hodiny pracovního týdne (jen na 75 — 83 %), na druhé straně jiné profese ho vysoko překračují (i o 20 — 25 %). Tyto průměrné statistické údaje doplňují poznatky z provedených výzkumů, v nichž v posledních třech až pěti letech se pozitivně změnil pracovní režim (vyjádřený v délce pracovní doby či jejím uspořádání) u 14,5 % tázaných pracovníků v zemědělství (z toho 16,6 % v sektoru JZD, 7,5 % v sektoru státních statků).

I když počet pracovníků zařazených jako ostatní pracovníci RV se bude s dalším vývojem snižovat, mají rozdíly v pracovním čase i řadu dalších sociálních důsledků: na jedné straně jsou u ostatních pracovníků RV nižší výdělky (převážně jde o starší lidi, před důchodem, což bude mít za následek i nižší základ pro starobní důchod), na druhé straně mají profese nejvíce zatížené sice nejvyšší výdělky, ale na úkor volného času.

Také vytváření souvislého víkendového volna je spojeno s určitými problémy. Praktické zkušenosti ukazují, že i v podmínkách vyspělé a vysoce výkonné techniky se provozy v rostlinné výrobě neobejdou v době špičkových prací bez nasazení lidí o sobotách, příp. i nedělích.

Organizování progresivních pracovních režimů v živočišné výrobě klade nároky nejen z hlediska úrovně technologií a organizace práce, ale i z hlediska dostatečného počtu kvalifikovaných pracovníků. Proto v některých podnicích dochází v důsledku nedostatku pracovníků v živočišné výrobě k nepříznivému vývoji a počet dvousměnných provozů v některých podnicích klesá. Směnnost se ovšem netýká jen živočišné výroby. Také v rostlinné výrobě je třeba zavádění směnnosti rozšiřovat, i když se omezuje zpravidla jen na kratší časové období způsobené sezónní špičkou. I zde však organizace vyspělé koncentrované a specializované rostlinné výroby může řešit řadu problémů pracovních režimů, včetně potenciálně narůstající sezónnosti i u kvalifikovaných pracovníků. S tím pak úzce souvisí problém rozšiřování kvalifikace a víceprofesnost.

S ohledem na specifičnost zemědělské výroby budou i nadále zůstat mezi jednotlivými odvětvími a profesemi rozdíly především v uspořádání pracovní doby. Přes to však bude široce zaváděný vědeckotechnický rozvoj postupně vyrovnávat nejen toto uspořádání, ale i rozdíly v délce pracovního času mezi jednotlivými profesemi a výrobními odvětvími.

Opatření na úseku zlepšování časových režimů práce plní i významnou funkci ve zpětné vazbě k ekonomice podniků. Kromě stabilizujícího vlivu, zejména na mladé pracovníky, mohou stimulovat i výběr povolání v zemědělství, kde dosud všeobecné povědomí nevýhodného uspořádání pracovní doby a její délky ve srovnání s jinými odvětvími ovlivňovalo nepříznivě volbu povolání, zejména pak u některých profesí.

SPOLEČNÉ STRAVOVÁNÍ

Společné stravování zlepšuje regeneraci pracovní síly v průběhu pracovní směny, přispívá k udržování zdraví a k rovnoměrnosti výkonnosti a intenzity práce včasným nahrazováním energie spotřebované prací při minimálních ztrátách pracovního času. Dále podporuje objektivně růst životní úrovně a umožňuje především ženám úsporu mimopracovního času věnovaného na nákupy a přípravu jídel. Vedle základní formy závodního stravování používá se zvláště v menších podnicích zvýhodněné stravování v podnicích veřejného stravování. V zemědělství je tato forma uplatněna především prostřednictvím služeb, které poskytuje Jednota.

Dosavadní stav rozšíření společného stravování v zemědělství není uspokojivý. Počet strážníků činí necelých 30 % z celkového počtu pracujících a zvyšuje se poměrně pomalu. Mezi příčiny nedostatků v závodním stravování v zemědělství patří malé zkušenosti s provozem závodních kuchyní, nedostatek kvalifikovaných a zkušených pracovníků, nízká koncentrace pracovníků, rozptýlenost a pohyblivost pracovišť v rostlinné výrobě, přežívání tradičního prolínání práce v zemědělství a v domácnosti, doznívající tradice oblíbenosti domácího jídla a nedoceňování hodnoty volného času u starší generace.

Pro pracující v zemědělství je charakteristická malá vzdálenost mezi bydlištěm a pracovištěm. Podle provedeného šetření převážná většina pracujících (74,4 %) bydlí v místě pracoviště, 16,2 % v obvodu podniku a pouze 9,2 % mimo obvod podniku, z toho 1,5 % ve městě. Toto pozitivum pracovních podmínek pracujících v zemědělství však úzce souvisí

se způsobem stravování. Pro pracující v zemědělství je charakteristický domácí způsob stravování, spojený s někdejší prolnutím pracovní i mimopracovní doby. 43,1 % pracovníků dochází na oběd domů a dalších téměř 20 % si nosí jídlo z domova. Výhod společného stravování využívá pouze něco přes 20 % žen a 35 % mužů pracujících v zemědělství proti 47 % pracovníků ve stavebnictví a pracujících průmyslu.

Přesto, že tradiční denní rytmus dosud přetrvává ve způsobu života části zemědělských pracovníků, asi pětině již dosavadní domácí způsob stravování nevyhovuje. Požadavek rozšíření a zlepšení závodního stravování je u pracujících v zemědělství na 2. místě v řadě požadavků na zlepšení péče podniku o pracující. Změna způsobu stravování pracujících v zemědělství představuje složitý komplex opatření spojený s výrobně organizačními otázkami práce (směnnost), ale i se zabezpečením stravování pro rodinné příslušníky, především děti v předškolním i školním věku.

VYROVNÁVÁNÍ SOCIÁLNĚ EKONOMICKÝCH ROZDÍLŮ MEZI MĚSTEM A VENKOVEM V OBLASTI MIMOPRACOVNÍCH PODMÍNEK

Město i venkov jsou části společenského pracovního i mimopracovního prostoru, které jsou vymezeny zvláštními geografickými, demografickými a dalšími charakteristikami. Mezi základní patří struktura osídlení a demografické znaky městské a venkovské populace.

Historický vývoj osídlení vedl v ČSSR k vytvoření relativně husté sítě menších sídlišť navazujících na sídelní strukturu, k níž byl položen základ již za feudalismu a na níž mnoho nezměnil ani kapitalismus. V Československu se vlivem odlišného historicko-politického vývoje vyvinuly během staletí dva typy osídlení — na západě státu poměrně rozdrobené osídlení charakteristické velkým počtem menších sídel, na východě státu větší koncentrace obyvatelstva do větších sídel mnohem řidčeji rozložených.

Nejpočetnější sídelní jednotkou jsou obce s počtem 200—500 obyvatel (v ČSSR — 34,5 % z celkového počtu obcí). Podíl nejmenších obcí (do 200 obyvatel) má trvale sestupnou tendenci (co do jejich celkového počtu i počtu bydlících). V roce 1950 v těchto obcích žilo 4,5 % z celkového počtu obyvatel ČSSR, v roce 1960 tento počet poklesl na 2,3 % a v roce 1970 na 1,7 %.

Pro současný stav našeho osídlení a strukturu obyvatelstva jsou charakteristické tyto údaje:

K 1. 1. 1978 bylo v ČSSR 8878 obcí, na jejichž území žilo 15 082 tis. obyvatel. Z toho bylo šest měst nad 100 000 obyvatel (16 % obyv. ČSSR), 139 měst nad 10 000 obyvatel (22,9 % obyv. ČSSR). Obyvatelé těchto měst představují 38,9 % celkového počtu obyvatel ČSSR. Ve venkovských obcích (s méně než 2000 obyv.) žije 37,7 % obyvatel ČSSR. Zbývající část obyvatelstva (23,4 %) žije v obcích o velikosti 2000 až 10 000 obyvatel.

V roce 1930 bylo v Československu 15 238 obcí. Do roku 1961 se jejich počet snížil o 3275, k 1. 1. 1978 o dalších 3085. Hlavní příčinou úbytku počtu obcí v současné době je administrativní slučování menších obcí ve větší celky, přičemž skutečné rozmístění obyvatelstva se jen málo mění. Dalším důvodem je migrace z malých venkovských obcí do větších

obcí a měst. Ještě v polovině 50. let přirozený přírůstek obyvatelstva na venkově stačil krýt migrační ztráty a obyvatelstvo na venkově alespoň absolutně přibývalo. Od roku 1959 je v každém roce migrační ztráta vyšší než přirozený přírůstek, obyvatel na venkově ubývá relativně i absolutně.

Vlivem specifických podmínek urbanizace Slovenska tvoří úbytky, popř. přírůstky obyvatelstva jednotlivých kategorií městského a venkovského typu v ČSSR zkoumanou řadu vzestupného směru: největší úbytek obyvatelstva v obcích venkovských, slabý úbytek v aglomerovaných obcích, mírný přírůstek v malých městech a stoupající procento růstu až do okresních měst (25 % přírůstku). Tento celostátní trend se zvláště výrazně projevuje u slovenských obcí. Vlivem Košic se počet obyvatel dvou krajských měst Slovenska téměř zdvojnásobil, také v okresních slovenských městech přibylo obyvatelstvo skoro o dvě třetiny, zatímco obce venkovské zaznamenávají jen mírný úbytek o 5 %. V ČSR naproti tomu nejvíce přibylo obyvatelstva ostatních větších měst (16,7 %) a okresních měst (14,8 %) při celkovém přírůstku obyvatel ve městech o 11 % a úbytku ve venkovských obcích o 9,4 %. K dalšímu rozvoji jsou nyní určena hlavně města s více než 10 tisíci obyvateli, mezi nimi pak zejména okresní města.

Vědeckotechnický rozvoj obecně spolu s vědeckotechnickým rozvojem v zemědělství, jehož jednou formou je i koncentrace a specializace zemědělské výroby, vedou ke stále hlubším změnám nejen v oblasti práce a pracovních činností, ale i v oblasti ostatních životních podmínek. Přeměny v zemědělské výrobě v dalších výrobních činnostech i nevýrobních aktivitách vedou ke stále hlubší diferenciaci sítě venkovských sídel. V důsledku této diferenciaci krystalizují uvnitř dochované sídelní soustavy v podstatě tři skupiny sídel: sídla rozvojová, sídla stagnující a sídla regresivní. V současné době a v nejbližších letech bude nutné věnovat hlavní pozornost dvěma krajním skupinám sídel — sídlům rozvojovým (střediska osídlení místního významu) a sídlům regresivním (ostatní nestředisková sídla).

Střediska osídlení místního významu a ostatní rozvojová sídla se stávají stále více krystalizačními jádry transformace venkovského osídlení. Do těchto sídel se koncentruje kromě zařízení zemědělské velkovýroby také rozhodující podíl zařízení ostatních výrobních aktivit (zpracovatelského průmyslu, místního průmyslu, komunálních služeb) i zařízení nevýrobních služeb a občanského vybavení (devítileté školy, zdravotní střediska, nákupní střediska, poštovní úřady, aj.). Postupně se v těchto sídlech soustřeďuje také řízení zemědělských podniků a jejich kooperačního seskupení. Posilování vlastní hospodářsko-výrobní základny těchto sídel a zvyšování úrovně jejich vybavení vytváří spolu s dobrým dopravním spojením s městy a průmyslovými středisky vhodné podmínky pro jejich příznivý demografický vývoj. Obyvatelstva těchto sídel proto zpravidla přibývá. Stále větší podíl na tom má i migrace obyvatelstva z malých sídel ve spádovém obvodu těchto střediskových obcí, kumulace výrobních, správních a obslužných funkcí v těchto sídlech je doprovázena rozvojem výstavby bytů, občanského vybavení i souborů a objektů pro zemědělskou a průmyslovou výrobu. V dalším období bude proto nezbytné věnovat rozvojovým sídlům, do nichž bude soustředěna podstatná část nové výstavby, co největší pozornost a usměrňovat jejich přestavbu také z hlediska potřeb a zájmů obyvatelstva celého jejich spádového obvodu.

Význam regresivních sídel (ostatních nestřediskových sídel) je dán především jejich velkým počtem a tedy také jejich značným podílem na celkovém počtu venkovského obyvatelstva a na stavebním, zejména bytovém fondu. Jde o sídla, která již ztratila nebo postupně ztrácí svoji zemědělsko-výrobní základnu a jsou tedy z hlediska budoucí organizace zemědělské velkovýroby pokládána za neperspektivní, neboť nemají zpravidla ani jinou hospodářskou základnu. Již v současné době jde o značný počet — cca 8000—9000 sídel, s nimiž se v perspektivním rozvoji zemědělské výroby již nepočítá. Protože tato sídla neposkytují buď vůbec žádné, nebo jen nepoččetné pracovní příležitosti (např. ve specializované provozově živočišné výrobě) a často nemají ani základní vybavení (prodejnou smíšeným zbožím, pohostinství, jesle nebo mateřskou školku), musí převážná část praceschopného i ostatního obyvatelstva denně docházet či dojíždět za prací a vybavením mimo místo svého bydliště. V podmínkách malých venkovských obcí je tato docházka dosud většinou spojena se značnými časovými i finančními ztrátami, zejména pokud jde o cesty do sousedních obcí bez možnosti využití hromadné dopravy. Je proto přirozené, že se počet obyvatelstva těchto sídel snižuje, mladí lidé odcházejí a při stále větším podílu důchodců obyvatelstvo stárne. Tato sídla však nelze považovat jednoduše za odepsaná a ponechat je jejich osudu. Obyvatelstvu malých sídel, převážně příslušnému k zemědělství s vysokým podílem nejstarších věkových skupin, je nutno co nejvíce usnadnit zejména dostupnost občanského vybavení denní a časté potřeby (zorganizováním dopravního spojení s nejbližší střediskovou obcí, zdokonalením soustavy pojízdných zařízení a prodejen, knihoven, sociálních služeb, lékařské péče aj.). Pokles zemědělsko-výrobní funkce těchto sídel by neměl být automaticky ztotožňován s nutností jejich postupného zániku. Většina těchto sídel je dosud ve velmi dobrém stavu a má předpoklady pro přestavbu na obytně rekreační nebo rekreační funkci. Tuto přestavbu je však nutné nejdříve koncepčně připravit, předložit její realizaci odpovídajícími územně plánovacími podklady a cílevědomě usměrňovat její realizaci. Dosavadní praxe však často ponechává tato sídla napospas živelnosti. Zařazení do skupiny ostatních sídel je spojeno s oficiálním zákazem jakýchkoliv staveb a přestaveb trvalého charakteru. Na druhé straně je však mnohdy tolerována chaotická transformace těchto sídel pro rekreační účely.

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Pokud jde o krajinu, hlavní pozornost vyžadují i nadále dvě její elementární složky — půda a voda. Nejde však už jen o jejich množství, ale ve stále větší míře především o jejich kvalitu — především o jejich biologické a hygienické vlastnosti. Ochrana půdy a vody a zlepšení jejich kvality je nutné podřídit všechny ostatní zásady v krajině, a to jak na úseku zemědělství (zejména v rámci hospodářsko-technických úprav), tak na úseku výstavby a provozu sídel (rozšiřování intravilánu, kanalizace), výstavby komunikací a inženýrských sítí aj. Důsledné respektování tohoto kritéria si vynutí také uvážlivý přístup k ostatním složkám krajiny — k rozptýlené zeleni, loukám a pastvinám, rybníkům, potokům a ostatním vodním plochám. Současně tím bude položen základ a učiněn první krok na cestě k záměrné komplexní tvorbě a kultivaci naší krajiny

a všech jejích složek. Na přetváření, účelné využití a další rozvoj venkovského prostoru budou mít v blízké perspektivě rozhodující vliv zejména zemědělská výroba, rekreace a doprava.

Zemědělská výroba ovlivňuje jak utváření sítě venkovských sídel a jejich urbanistickou strukturu, tak využití a uspořádání, vzhled a ostatní vlastnosti krajiny a jejích složek. Pracující v zemědělství jsou i nadále jádrem venkovského obyvatelstva, přestože ve většině venkovských sídel má převahu obyvatelstvo závislé na ostatních odvětvích. Organizace zemědělské velkovýroby, velikost a struktura nadpodnikových útvarů (kooperačních obvodů a seskupení a jejich sídel) a podniková a vnitropodniková organizace (velikost JZD, státních statků, výrobně organizačních jednotek a středisek) bude mít značný vliv na kategorizaci sídel, jejich vzájemné vztahy a formy přestavby. Určující roli sehraje zemědělská velkovýroba v procesu přetváření zemědělsky využívaných ploch. Na pojetí hospodářsko-technických úprav pozemků proto do značné míry závisí budoucí vzhled a celková kulturní úroveň naší krajiny.

REKREACE A DOPRAVA

Rekreace obyvatel měst, zejména krátkodobá (víkendy), rekreace spojená s pobytem na chatě či chalupě se v našem povědomí stala samozřejmou součástí venkovských sídel a krajiny. Růst podílu volného času, změny ve způsobu života a charakteru práce zemědělského obyvatelstva a zvyšování jeho mobility povedou ještě k většímu tlaku na využití venkovského prostoru pro oddech a zotavení. Uspokojení stupňujících se požadavků městského obyvatelstva na rodinnou pobytovou rekreaci na venkově se proto musí stát nedílnou součástí celkové koncepce přestavby venkovského prostoru. Při využití našich zkušeností i poznatků ostatních zemí bude nutné rozvíjet zejména takové formy pobytové rekreace, které budou co nejvíce přispívat k racionálnímu využití venkovských sídel a krajiny a k jejich rozvoji a dalšímu zvelebení (nájemné pokoje, rekreační vesnice aj.). Podstatné místo v této koncepci a její realizaci měla zaujmout účast městského obyvatelstva na přetváření a kultivaci venkovských sídel a krajiny.

Stále významnější roli sehrává v rozvoji venkovského prostoru doprava. Potřebnost jejího rozvinutí a spolehlivého fungování je znásobena jak rozsahem zemědělské přepravy (v zemědělství je přepravován ročně větší objem hmot než ve všech ostatních odvětvích národního hospodářství dohromady), tak rozvojem přepravy osob. Nejde přitom jen o výjižďku za prací do měst, kterou vcelku uspokojivě zabezpečuje hromadná doprava (máme jednu z nejhustších sítí autobusových linek na světě), ale stále více také o cesty do zaměstnání v zemědělství, o cesty za vybavením, za kulturou a také o cesty obyvatel měst za rekreací, o příležitostné cesty aj. Rozsah přepravních úkolů v této oblasti však stále roste a nedostatky postihují především nejméně mobilní skupiny obyvatelstva. Doprava a komunikace ve venkovském prostoru musí zajistit dopravní obsluhu všech venkovských sídel, přitom je nutné, zvláště v současném období, maximálně respektovat hledisko hospodárnosti, především vytížení dopravních prostředků, jejich kapacitu a spotřebu pohonných hmot. Zdokonalení systému dopravní obsluhy venkovského obyvatelstva je také klíčem k řešení řady dalších problémů (zlepšení

dоступности občanského vybavení soustředěného v rozvojových sídlech, zintenzívnění vztahů mezi městem a venkovem, zpřístupnění odlehlých osad při cestách za vybavením aj.).

BYDLENÍ

K zlepšování životních podmínek pracovníků v zemědělství, zvláště v posledním období přispívá především bytová výstavba. I když v úrovni technického vybavení bytů a sídel vykazuje venkov dosud nižší úroveň než města (zejména pokud jde o teplou vodu a koupelny, kategorie bytů atd.), v celkové úrovni bydlení se vesnice dostala v současné době již na úroveň města.

Přes dosažené výsledky by bylo třeba zamyslet se i nad koncepcí výstavby bytů na vesnici, k vytvoření vhodného stylu (typy domů). Tradiční vesnice měly jednotný ráz, vhodně začleněný do krajiny a dodnes jsou předmětem našeho obdivu. Současná bytová výstavba (podniková, družstevní i individuální) však probíhá nekoordinovaně bez jasných funkčních i estetických hledisek. Další postup této výstavby by měl být usměrňován na základě rozvojových plánů, na nichž by měli participovat i architekti, jako tomu bylo např. při projektu rozvoje střediskové obce Bezno u Mladé Boleslavi.

Přestavba vesnice značně přispěla i ke zlepšení úrovně společenského vybavení venkovských sídel. Zásluhu na tom má zejména aktivní účast venkovského obyvatelstva na svépomocné Akci Z a také účinná spolupráce zemědělských podniků a společenských organizací. Výsledkem jsou tisíce nových prodejen a pohostinství, sportovních hřišť, autobusových čekáren, mnohá zdravotní střediska, kulturní domy, jesle a mateřské školy atd. Také výstavba těchto zařízení přispěla nemálo k plnějšímu životu spokojenosti a rozvoji nového životního způsobu venkovského obyvatelstva. Na tomto vývoji se budou ve stále větší míře podílet i zemědělské podniky účelným sdružováním prostředků a prohlubováním spolupráce s národními výbory při plnění volebních programů ve venkovských obcích.

Došlo dne 30. 11. 1981

КРУЧЕК, З. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольства, Прага): Выравнивание различий в условиях жизни между сельским хозяйством и промышленностью, между городом и деревней. Сбор. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 18, 1982 (1) : 21-31.

Забота о рабочих и вне рабочих условиях работников в сельском хозяйстве является неотделимой составной частью политики дальнейшего повышения их жизненного уровня. Процессы концентрации и специализации сельскохозяйственного производства, развитие кооперационных отношений, а также интеграции создают условия для более широкого внедрения научно-технического прогресса в сельское хозяйство. Таким образом ускоряется не только развитие производственных сил, но создаются также основные предпосылки для улучшения отдельных факторов рабочих и вне рабочих условий в сельском хозяйстве, причем наступает их сближение и выравнивание на уровень промышленности и города.

vyrovnávání sociálně-ekonomických rozličí; рабочие и вне рабочие условия; научно-технический прогресс

KRŮČEK, Z. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha): *The Equalisation of Differences in Living Conditions between Agriculture and Industry, between Town and Village*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 18, 1982 (1) : 21-31.

The care of working and spare-time conditions of agricultural workers has become an integral part of policy aimed at further increase in their standard of living. The concentration and specialisation of agricultural production, development of co-operative and integrated relationships create conditions for a wider penetration of scientific and technological progress into agriculture. This accelerates not only the development of production forces, but also creates the basic prerequisites for improvement of individual factors affecting the working and spare-time conditions in agriculture, thus approximating them, and raising them to the level of industry and town.

equalisation of socio-economic differences; working and spare-time conditions; scientific and technological progress

---

Adresa autora:

Ing. Zdeněk Krůček, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

K 60. narozeninám ing. Dušana Sagaru, CSc.

Dňa 22. februára 1982 sa v plnej činorodej práci dožil šesťdesiatych narodenín Ing. Dušan Sagar, CSc., vedúci vedecký pracovník Výskumného ústavu ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva v Bratislave.

Jubilant je známy našej odbornej verejnosti i v zahraničí ako jeden zo zakladateľov aplikovanej marxistickej sociológie poľnohospodárstva v SSR, ktorá v organickej nadväznosti na ekonomický výskum účinne napomáha v praxi riadení socialistického poľnohospodárstva.

Narodil sa v Lubine v rodine malého roľníka. Pôvodne bol robotníkom. Po ukončení strednej školy v roku 1943 pôsobil ako učiteľ, neskôršie ako osvetový pracovník. Zúčastnil sa aktívne Slovenského národného povstania v rodnom Podjavorinskom kraji.

V rezorte poľnohospodárstva pracuje od roku 1948. Obetavo a zangažovane sa zapojil do procesu združstevňovania poľnohospodárskej výroby v bývalom Jednotnom zväze slovenských roľníkov a neskôr na Povereníctve pôdohospodárstva. V týchto organizáciách viedol propagačné odbory. V roku 1959 popri zamestnaní ukončil štúdium na VŠP v Nitre.

Odborné skúsenosti z riadiacej práce začal plne uplatňovať a využívať vo vedeckovýskumnej činnosti vo Výskumnom ústave ekonomiky